

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկանը 6 ռուբլ.
Առանձին համարները 7 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисть. Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տ է Լ Է Ք Օ Ն № 253.

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)
Յայտաւարութիւնը ընդունուի է ամեն լեզուով.
Յայտաւարութիւնները համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տ է Լ Է Ք Օ Ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳԻՐԻՆՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յարուսթիան Ասորիեան, Եկատերինա Ստեփանեան, Ալեքսանդր, Վա-
սիլիյ և Եւգենիա Ասորիեաններ, Վառվառէ և Անդրէաս Յովհաննիսեան-
ներ սրտի ցաւով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին առաջին երկուսը իրանց
թանգազին որդու, մնացածները իրանց սիրելի եղբոր և վերջինը աներծազ
Ա. Ի. Ա. Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՆԵԱՆ ԱՍՐԻԵԱՆՅԻ
մահը, խնդրում են յարգել հանգուցեալի յիշատակը և հորձ բերել յուրաքանչիւր իրենց
երեքշաբթի օր, օգոստոսի 27-ին, առաւօտեան ժամի 11-ին, սեփական տանից, Երեւանի
Նալայ փողոց, № 19, թանգուցեան ս. Աստուածածնի եկեղեցին և այնտեղից խօջիվարի գե-
րեզմանատունը:
—1—

ԲՈՂԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ
Ժողովրդական կրթութիւնը. Հեռագիրներ.—
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէնքօր. Նամակ երեսնից.
Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐ-
ՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ.
Խառնակութիւններ և Պոլսում. Տեղապահ Բար-
թուղիներ յիշատակներ. Ռուսաց գործակա-
նութեան հեռագիրներ.—ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.
—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Աշ-
խարհիս բաները.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ
«Մեր թագաւորը և մեր ժողովրդական
ուսուցչի կենացը» Այս խօսքերով վեր-
ջացրեց իր ճառը պրոֆեսոր լուսաւորու-
թեան միւնիստր Բոստէ, որ գնացել էր
Շրէյքերաուէ այնտեղ բանալու ուսուցչա-
կան առողջապահական կայարանը: Մի-
նիստրի ճառը, որով նա շնչեղ ժողովր-
դական ուսուցչի մեծ հասարակական դե-
րը, խոր տպաւորութիւն թողեց ներկայ
եղողների վրա:
Լուսաւորութեան միւնիստրը այն կարծի-
քը յայտնեց, որ ժողովրդական դպրոցի
գարգաւումը ժամանակակից պետութեան
ամենամեծ գործը պէտք է լինի, իսկ ու-
սուցչի վիճակի բարելոմը պէտք է նը-
կատվի, իբրև արդարութեան անհրաժեշտ
պահանջ: Պրոֆեսորն, աւելացրեց նա, ա-
ռաջ գնաց շնորհիւ իր արքայական ատհ-
նի և իր դպրոցական ուսուցչի:
Եւ արդարեւ, Վերմանիան մի փայլուն
օրինակ է այն իրողութեան, թէ ինչ կա-
րող է անել ժողովրդական ուսուցչիւնը ազ-
գի դարգացման համար: Թող, ճնշված,
բաժան-բաժան եղած գերմանական ազգը,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՐԴԻՍ ԲԱՆԵՐԸ
(Տառիս պատմածներէն)
(Շարունակութիւն)
Նա ընդհանրեց իր խօսքը, քիչ հանգիստ ա-
ռաւ իսկ ժողովրդականութեան էր: Նա խորին բաւա-
րանութեամբ տեսնում էր թէ որքան հիմնալի
էր իր մէջ վաճառականութիւնը և ինչ ճար-
պիտութիւններէն է օգուտներ քաղել: Անցեալը
ներկայի համար գեղեցիկ դաս է. նա հաճու-
թեամբ լսեց գետի պատմութեան շարունակու-
թիւնը:
—Անգուժ գահիճը, որին դու մեծացրիր մեր
կրթիքի վրա, առանց քաջկեանքի, առանց ամպլու-
շարունակեց իր գործողութիւնները. չէ որ նա
քեզ պարտական չէր, չէ որ նա վճարել էր քեզ
այն լաւութեան փոխարէն, որ դու արել էիր,
այնպէս չէր որ դու վերջնական կորստի բո-
ւաքէն: Եւ այդպէս, դու կաշառված պահապան
էիր մեզ համար. դու միայն խաբէութեան գոր-
ծիք դարձար, որպէս զի դարեւ դարձան մեր
տանջանքների օրերը: Կոյրն էլ տեսաւ մեր դը-
ժոխքը, խուլն էլ լսեց մեր աղաղակները: Իսկ
դուս Կար մի համաշխարհային դահիճ. երկինքն

ամբողջ երկիրները ու պետութիւններ մին-
չեւ այժմ չեն իրագործել ընդհանուր ժո-
ղովրդական պարտաւիր կրթութեան
խնդիրը, և գործնականութեան մէջ դեռ
չառ արգելքներ կան այդ մեծ և անհրա-
ժեշտ ծրագրի իրագործման համար:
ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ
(Ռուսաց գործակալութեան)
Մարտի 24 օգոստոսի: Այստեղ ե-
կաւ Կ. Պոլսից պոստային շրջեւաւր 17
հայերով, որոնք մասնակցութիւն են ըն-
դունել օմանեան բանկի վրա յարձակման
գործում: Մինչև հայերին Նիւ-Եօրի ու-
ղարկելը, նրանց բանտարկեցին:
Կ. Պոլսի 24 օգոստոսի: Թիւրքաց իշ-
խանութիւնները ամեն ջանք գործ են դը-
նում, որպէս զի կարողանան հայերին
աքսորել որքան կարելի է բազմաթիւ հայ
բեռնակիրներ և ծառաներ: Շատ վաճա-
րականներ և մասնաւոր անձինք, անձնա-
կան ապահովութեան գագաթներէն դըր-
ված, հրաժարեցնում են իրանց հայ ծա-
ռաներին, և այդ պատճառով հայերը չա-
փազանց աղքատութիւն են քաշում:
Կ. Պոլսի 25 օգոստոսի: Երէկ պոլի-
ցիան բռնեց երկու նաւակներ, որոնք ըստ
երկրորդի բեռնաւորված էին աղիւսներով:
Սկզբից հրաշանաձգութիւն, որի ժամա-
նակ նաւակների երկու կապիտանները ըս-
պանվեցին: Նաւակներում գտնված են զեն-
քեր:
Հայերը սեփաւ բազմութեամբ կալանաւո-
րութիւնը շարունակվում է:
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ
ՕՐԵՑՈՐ
XL
Բաւական է, որքան հասարակութիւնը փչա-
ցեցին, մի փոքր էլ մեզ վրա նայեց, մեր
խղիւր ճային լսեց:—Այդ խօսքերը համարձակ
կարող ենք ուղղել մեր բոլոր թէ՛ զրական, թէ՛
հասարակական և թէ՛ դպրոցական ասպարիզ վրա
գործողներին, որոնք, փոքրագույնիւմ իջնելով
այդ ասպարիզին, և զիմեղ մասնաւոր, միայն
նիւթական չափ մատակարարող պարագուծներե-
նը զօնել գտնել մի փոքրիկ երեխայ աղատելու
համար: Եւ ահա քո հայրենիքի արգելքը... Այդ
ես եմ: Իսկ դուք թէ ինչ եմ ես: Պատահել է
քեզ անցնել հասարակաց գերեզմանոցի մօտով
և տեսնել սեղանաւոր աղբիւր, որ զուրկ դրած
է ահալին գերեզմանաւորի վրա ու այդպէս հան-
գիստ է առնում իր հեծեմանքների մէջ: Կու-
անջուշտ օրհնել ես այդ քարը, որ այնքան բա-
րեբար է քո աշխարհում ապրող արիւնքի հա-
մար: Այնտեղ, իմ թշուառ հայրենիքում, մի հատ
այդպիսի բարեբար քար չը կայ. իսկ քանի՛ քանի
այրիւնք են մնացել և քանի՛ օրեր են... Նրանք կը
մաշեն երկիրը իրանց հեծկանքներով. ամեն
ինչ կը հալվի, կոչնչանայ նրանց աչքերի կծու
կրակից, որ որոնում է, խնդում է, բայց ի՞նչ...
Ահա թէ ինչ եմ ես: Լսիր: Եւ այնտեղ կը գըտ-
նել ծակեր, ներս կը ծծվի մայր հողի մէջ:
Բայց այդպէս չարի: Եւ եկայ որպէս զի մի ան-
գամ էլ իմ երկինքը տարածեմ քո գլխին: Նա
քո երկնքի նման չէ: Կու տուրեմ ես հիւսել մի
երկինք դատարկ ձեռնապահութիւններից, թանձր
կեղծաւորութիւնից: Իմ երկինքը.—նա շատ
աղաղ է: Եւ այդ երկնքի տակ դու յանցաւոր
ես, պատասխանատու ես իմ առաջ:
Եւ լսեց գետը: Հսկայ ժայռը, չը նայած իր
ահալին կազմուածքին, մի զող գագաթ այդ անու-
ղորմ ամբաստանութիւնից: Միթէ ճշմարիտ էր...
Պատասխան տառապալու համար նա բացեց իր

գուարճութիւնը տեսնում են իրանց կոչման ծառայելու մէջ, հաշտվելով ամեն տեսակ նիւթական նեղութիւնների հետ, իսկ միւս, գուցէ պատահմամբ հասարակական գործունէութեան ասպարէզն ընկած անհատներ, միշտ, աչքերը տնկած, սպասում են, թէ երբ կը պատահի աւելի շահաւէտ, աւելի ձեռնտու մասնաւոր, շատ անգամ ստոր պարտավունը, որպէս զի այնտեղ տեղափոխվեն, այնտեղ որոնեն իրանց անձնական հանգստութիւնը, սիրովելով իրանց այն անբարոյական մտքով, որ շնորհիւ ասպարէզի չենք, աւելի օգուտ կարող ենք տալ...

Հասարակական գործողի, գրողի կոչումը չէ փափուկ ապրել և պարարտանալ։ Նրա մեծ ու թիւնը, նրա ներքին միւլի թարու լինելը՝ նրա առաջին քայլն է։ Տանջանքը, հալածանքը, զրկանքը այն քուրան է, որտեղ պէտք է կոպիլ գործողի համար տոկոսն կամը, կուելու անվերջ ոյթ, դիմադրելու անասման ոգևորութիւն։ Մարդկութիւնը կը դառնար գերացած, ճարպոտ մի գնալու, եթէ ամենքն էլ նպատակ դնէին լաւ ուժիկներ ստանալ և փափուկ ու անհոգ ապրել։ Ամեն մի գործողի զարդը՝ նրա ծանր լուսն է, և ոչ թէ նրա ասպարէզ ապրուստը։

Խ. Մարտիան

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՅ

Օգոստոսի 10-ին

Այս տարի Երևանի այգետէրերը մեծ վնաս կը կրեն խաղողի և ծառապտուղների փշանալու պատճառով։ Երևանի և զաւառի այգիների խաղողը չ'ու կամ սև կոշկած հիւանդութեան պատճառով վնասված է, ուստի այս տարի գինու շատ մեծ պակասութիւն կը զգացվի։ Զուտ-սև, իսկ եւ քաղկական բաւով՝ օրդիւմ, ուրիշ տարիներ էլ պատահել է, սակայն ոչ այսպիսի մեծ չափով։ Ինչպէս այս տարի։ Առաջնորդը՝ շատ փոքր էր լինում վնասը, իսկ այս տարվայ վնասը շատ մեծ է և անաղին։ Հաւանաբար ընտանիքներ կաղքատանան։ Նոյն իսկ շատ այգետէրեր՝ աշունքին այգիները թաղելու համար փող չեն ունենայ։ Էլ չենք խօսում այգիները կապալով վերցնողների և այգեպանների մասին, որոնք թիւը շատ մեծ է։ Արանց բոլորի վրա պիտի աւելացնել ծառապտուղների փշանալը՝ ցրտից և թրթուռ կոշկած որդերից։

Ուրախալին միայն այն է, որ հուռտ այգեգործների կողմից փորձեր եղան բժշկելու ողկոյնները այդ հիւանդութիւնից։ Դրա դեղը շատ հասարակ բան է. ծծումբը փոշիացնում են և փութով սրկում մատերի վրա։ Միայն այս բժշկութիւնը պիտի չուտ չուտ լինի և այն էլ սկզբից։ Փորձից երեաց, որ այստեղ գտնված ծծումբը վատ տեսակից է, և բացի զրանից գինը այս օրերս սարսափելի թանկացրին։ Այժմ միտք է յղացել մի քանի հարուստների մէջ՝ մի որոշ գումար ժողովել և ուղարկել Մարսէլ, որ է-

տասանեց.

—Նորին ծովային մեծութեան թագուհու կառավարութիւնը պատրաստ է իր պատիւը և իր շահերը պաշտպանել ամեն ժամանակ. դրա համար նա այնքան միջոցներ և յօժարութիւն ունի, որ նոյն իսկ ամենաաղէտալի պատերազմներն անգամ չեն կանգնեցնի նրան...

Խօսքը շատ աղքատ դուրս եկաւ։ Վաճառականի արկը այս անգամ եւս—քանի երթող անգամ էր կեանքի մէջ—հպարտութեամբ ասաց որ ամբողջ աշխարհը իրանն է։ Իսկ գետը... Խնդրեմ, երբեք չէր իմացել թէ ինչ բան է արկը։ Նա կարծեց թէ իր ամբաստանութիւնն է դուրս հրաւիրել սպանալիքների այդ որոտոցը։ Հաւատաց նա մի անգամ էլ. հաւատաց թէ այս աշխարհի մէջ փաստերը կարող են արդարութիւն ստեղծել և ջախջախել բացարձակ անիրաւութիւնը. հաւատաց թէ նորին ծովային մեծութեան շահերի մէջ գտնվում է և ինքը։ Օ՛, ինչպէս լաւ գիտէ թշուառութիւնը գործի հրաւիրել իր բոլոր ունեանց զէնքերը՝ սիրտ ու գրկով շարժելու համար։ Գետը շտապեց կրակի վրա իւղ ամել։ Մի ակնթարթում նա բաժանվեց մանր մասերի և թոյլ տուեց, որ իւրաքանչիւր մասնիկ խօսէ իր մասին։

Առաջ եկաւ մի փոքրիկ կարմիր չիթ։ Հազիւ թէ նա մի բուռը լինէր. բայց ինչպէս էր թռնում։

ժան գնով ծծումբ ստանան և բաժանեն այգետէրերի մէջ։ Նոյնպէս պարտաւորում են դիմելու պ. նահանգապետին, որ նա միջնորդի, որ պէս զի բերելիս՝ մաքս չառնվի։

Թեմական դպրոցի շինութիւնը մեծացնում է։ Եղածները վրա աւելացնում են ութ սենեակներ, առաջիկայ տարվանից միւս բաժանմունքները այստեղ տեղափոխելու համար։

Տղէտ տիրացուների ձեռնադրութիւնը չարուհակվում է։

Ե.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մ օ ս կ վ ա, օգոստոսի 19-ին

Անցեալ նամակով պատիւ ունեցալ յայտնելու դամառ-Քաթիկոսի «Բանաստեղծութիւն» ներքին լոյս տեսնելու մասին։ Սրանով առաջարկում եմ այն անձանց, որոնք կը ցանկանան ամբողջ հրատարակութիւնը, կամ գէթ խոչոր գումարներով գնել այդ գրքերից, թող բարեհաճեն դիմել խ. Խ. Չալոսեանին, Նոր-Նախիջևան, գրելով իրանց պայմանները և առնելի քանակութիւնը։ Նշանակած 50 կօպ. գնից, ի հարկէ, հարկաւոր զիջումն կը լինի։ Իսկ ամբողջ հրատարակութիւնը առնողը կը ստանայ մեծագոյն զիջում։

Երկու խօսք եւ ի գիտութիւն թիֆլիսի Հրատարակչական ընկերութեան։ Հրատարակչական ընկերութիւնը, ի հարկէ, մտաբերում է իմ առաջարկութիւնը՝ իր ձեռքն առնել Բաթայէլ Պատկանեանի բանաստեղծութիւնների ամբողջ հրատարակութիւնը։ Աւելորդ է ապացուցանել, որ դամառ-Քաթիկոսի «Բանաստեղծութիւնները» այդ ընկերութեան ձեռքում մի կամ կէս տարվայ ընթացքում հեշտ կը տարածվեն։ Օգոստոսի 22-ին լրանում է բանաստեղծի մահվան չորս տարին, բայց մինչև այժմ նրա շատ զբուռածքներ մնում են անտպ։ Պէտք է վերջապէս մտածել նրանց լոյս տեսնելու մասին։ Իմ կարծիքով, ամենապարմաբը այն կը լինէր, եթէ այդ գործը իր վրա վերցնի Հրատարակչական ընկերութիւնը, կամ, եթէ նա չը յօժարվի, կարելի է բանալ բաժանորդագրութիւն։ Բանաստեղծի բազմաթիւ գործեր, որը, շատերի ասելով, ամենաաղէտագինն է մինչև այսօր լոյս տեսածներից։ Պէտք է շտապել լոյս ընծայելու հանգուցեալ բանաստեղծի ամբողջ գործածքների ժողովածուն։

Յովհաննէս Պատկանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեր թղթակիցը հաղորդում է Լճիգոնից, օգոստոսի 17-ից, որ յայտնի Ստեփանոս ճանապարհ ընկաւ Կ. Պոլիս։

Յիւրիսի համալսարանի քիմիայի պրոֆէսոր Արեւեան ներկայումս գտնվում է թիֆլիսում։

—Ես դեռ լոյս աշխարհ չէի եկել. դեռ ժամանակ ունէի պառկելու իմ մօր տաք արգանդում, որովհետև հարկաւոր էր որ աւելի ուժեղանայ, չէ որ աշխարհի մէջ չատ պիտի ապրէի ու հող մշակէի։ Իմ հասակը հոգսերի, խնամքների ժամանակն էր։ Բայց յանկարծ մի ցուրտ երկաթ ներս խուժեց սարսափելի կոպտութեամբ, առանց մի բան իմանալու և իմաց տալու, անխելքի պէս դէս ու դէն ընկաւ, քանդեց ամեն ինչ, մաս-մաս արտաւ։ Ես դուրս հոսեցի մի լայն ձեռքաւածով։ Որբացել էի արգանդում, ամեն ինչ, որին զիպչում էի, կոչւո էր ինձ համար, սաստիկ ցաւեցնող, չէ որ ես շատ թոյլ էի։ Եւ կը կորչէի անպատճառ... Բայց եղբայրներս գրկեցին ինձ ու տարան։

Վաճառականի արկը իր ամբողջ ծանրութեամբ ճնշում էր փոքրիկ ու վտիտ սիրտը, բայց սա զօրեղանում էր և, ոչինչ համարելով այդ բռնութիւնը, քաջութեամբ ցնցումներ էր գործում։ Պատմողը հեռացաւ, առաջ եկաւ մի ուրիշը։

—Ես ցոյց տուի որ ամեն ինչ կարող են խուլել, բայց իմ մայրական գրկից չեն կարող զըջել երեխայիս։ Ու պիտի գրկեցի նրան, շատ պինդ։ Առաջ ինձ ծակեցին, յետոյ երեխայիս։ Բայց իմ գրկից չը թուլացաւ։ Եւ այժմ էլ փոքրիկը կպած է ինձ, և ես հիմա էլ գրկած եմ նրան պինդ, շատ պինդ։

Լճիգոնից մեզ գրում են. «Երկուշաբթի, օգոստոսի 24-ին, սըր Ֆիլիպ Քլերքի պիտի մեկնի» Կ. Պոլիս երթալու։

Մեզ հաղորդում են, որ Մովսիսի հայ ուսանողութիւնը նուրբել է կովկասի հայոց Բարեգործական ընկերութեան կենտրոնական գրադարան-ընթերցարանին 100 կտոր հայերէն և ռուսերէն ընտիր գրքեր։

Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան գրասենեակում ձրի բաժանվում է հեղուկ դաշտային միջոցներին հիւանդացնելու և պղպիսով նրանց կոտորելու համար։ Այս օրերս մասնագէտներից մէկը պէտք է ուղևորվի Նորիս գիւղը փորձեր անելու՝ այդ հեղուկով դաշտամիջոցներն կոտորելու համար։

Երկու տարի սրանից առաջ Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը, ցանկանալով յարգել իր հանգուցեալ պատուաւոր անդամ Յովհաննէս Խաթիսեանի յիշատակը, զիմել էր կովկասեան կառավարչապետին, թոյլտուութիւն ինքնելով ստորագրութիւն բանալ պահելու մի որդեգիր թիֆլիսի այգեգործական դպրոցում՝ հանգուցեալի անունով։ Այժմ ընկերութեան խորհուրդը, ինչպէս լուրս ենք, ստացել է թուղթ, որով թոյլատրվում է ստորագրութիւն բանալ, և իրագործելու համար ժամանակ է տրված տարի ու կէս։ Ստորագրութիւնը ընդունվում է Գիւղատնտեսական ընկերութեան գրասենեակում։

Թիֆլիսի, Սյնախի, Գանձակի և Ղազարի գաւառների մի քանի գիւղերում մեծ կոտորածներ է առում տաւարի ժանտախտը։ Նահանգական վարչութիւնները կարգադրել են, որ հարեւան գիւղերը զգուշանան վարակված գիւղերից և այնտեղ ոչ անասուններ ուղարկեն և ոչ էլ այնտեղից բերեն։ Սակայն հիւանդութիւնը շարունակում է վարակել նոր տեղեր։

Մերս ստացանք Պարիզից, Փրանսերէն Լեզուով մի գիրք «Les Massacres d'Arménie» վերնագրով։ Այդ գրքի մասին մեր ընթերցողները արդէն տեղեկութիւն ունեն։ Պարիզի մեր թիֆլիսի նամակներին։ Գրքին կպած է յայտնի քաղաքական գործող Կլեմանսօի մի գեղեցիկ առաջաբանը։

ԱՍԱԼՔԱՒԱՔԻՅ մեզ գրում են. «Ախալքալաքի գաւառի հարկային տեսուչ Լ. Ղուկասեանց զիմել է երկրագործութեան զեղարտամենտին, խնդրելով զանազան խոտերի սերմեր Ախալքալաքի գիւղերի համար։ Գեղարտամենտը վերաբերվել է այդ գործին մեծ համակրութեամբ և խնդրել է մանրամասն տեղեկութիւններ այն ծրագրի մասին, որ պ. Ղուկասեան մտադիր է իրագործել»։

—Տեսնում էք որքան փայլուն, արկարմիր գոյն ունենք մենք—ասացին միմեանց վրա կուտված աղբեր—թող վարդերը մեզանից գոյն վերցնեն, ինչպէս մի ժամանակ մենք էինք նրանցից գոյն ստանում։ Մեր գոյնը մաքուր է ու անարատ։ Այդպէս ուղեցիք մնալ մենք, չորս կոյսերս, չորս ընկերուհիներ, մի և նոյն հասակի, մի և նոյն բախտի տէրեր։ Մենք փախանք մեր գիւղի աղօթատունը։ Նա տուել էր մեր սրտի ուզածը, բայց չը կարողացաւ աղատել մեզ, պահել իր ծոցում։ Խորտակվեց նրա դուռը, սուրբ կամանքների տակ ինչ լրբը խօսքեր լսեցինք։ Ուղում էին մեզ... Չորս հօդիս կպանք միմեանց ու չորս սրտով հակառակվեցանք։ Մի մի հարուածով մեզ այստեղ ուղարկեցին։ Այժմ, մենք պարզերես ենք, թող վարդերը մեզանից գոյն ու հոտ վերցնեն։ Եւ մենք դեռ սպասում ենք չորս երիտասարդներին, նրանք հոտոտում էին մեզ, մեր սրտերի տէրերն էին։ Կը գան այժմ։ Մենք վարդեր ենք, և ուղում ենք, որ մեզ հոտոտեն նրանք... Ուղում ենք...

Այդ միջոցին փոքրիկ ու վտիտ սիրտը այնքան ոյթ ստացաւ, որ սաստիկ խիճեց հակա ժայռի կողմ և ասեց.

—Լսի՛ր, ո՛հ, վերջապէս լսի՛ր։ Դու ես այդ բուրի պատճառը։ Ա՛յթ է...

Նա այսքան միայն կարողացաւ ասել. երբ յոգնեց կողմ ծակտուելուց, վաճառականի արկը

ԿԱՍԻԹԻՅ հաղորդում են. «Այս տարի հունիս անբաւարար է։ Դուռնէթի գաւառում թէև հացաբոյսերը աղոյ են դարգացել, սակայն հասկերը վատ են, նիհար հացահատիկներով»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՆԵՐ

Ռուսաց հեռագրական գործակալութիւնը ըստացել է հետեւեալ հեռագիրը Կ. Պոլսից, օգոստոսի 20-ից. «Վտանգ է սպառնում այն օտարաբնակ արուարձանների բնակիչներին, որտեղ վախել են բաղմաթիւ հայ ընտանիքներ։ Երկուդ են կրում, որ խուժանը յարձակում կը գործի։ Պէտքայի ուսաց դեսպանատան մէջ շատ փախտականներ են ընդունվել։ Ոսկիզիւրի մօտ արուարձաններից մէկում հայերի հալածանքը հասաւ ամենամայրահող աստիճանի։ Լուրերին նախելով, զոհերի թիւը հասել է այդտեղ մի քանի հարիւր հոգու։ Կոտորածի մէջ մեղադրում են նոյնպէս և սպանիական հրէաներին։ Բօսֆորի մօտ արուարձաններում, որտեղ ապրում են հայերը, սաստիկ սարսափ է տիրում. միայն տեղական մի քանի իշխանութիւնների ցոյց տուած խոհեմութիւնը և աղքատ միջոցները արգելեցին ընդհարումները»։

Բէյութի գործակալութեան հեռագրում են Կ. Պոլսից. «Օսմանեան բանակի վրա յարձակվող 25 խռովարարներից 5-ը սպանվել են բանակում և 5-ը վիրաւորվել։ Թէ սպանվածները և թէ վիրաւորվածները ոչ-թիւրքական ծագումից են։ Խռովարարները թողել են բանակում 17 քիւռ զինամիտ, 87 ուռմը և շատ փախուչներ»։

Մալտա կղզուց հաղորդում են, որ բրիտանական «Բամիլ», «Տրոֆալգար» և ուրիշ 12 զինւորական նաւեր գնացել են իրանաւի ծովեզերքում մնալու։

«Nord» լրագրի մէջ տպված է հետեւեալ հերքումը. «Մի քանի լրագրիչների տարածած լուրը որ իբր թէ Ռուսաստանը մտադիր է գրաւել թիւրքաց Հայաստանը, իսկ Անգլիան առժամանակայ կերպով պէտք է մնայ Կրետեում,—անպայման սուտ է։ Ռուսաստանը երբեք չի ցանկանայ հետեւել այն մի քանի պետութիւններին, որոնք այնքան մեծ պատրաստակաւութեամբ կը ցանկային գրաւել թիւրքիային սլաւոնաող նահանգները, որպէս զի յետոյ էլ չը վերադարձնեն։ Ինչ վերաբերվում է Անգլիային, Եւրոպայի երեք թիւղ չի տայ նրան կրկնել այն, ինչ որ նա արաւ Եգիպտոսում»։

ԽԱՆՔԱԿՈՒԹԻՆՆԵՐ Կ. ՊՕԼՍՈՒՄ

«Բէյութի գործակալութեանը» հաղորդում են Կ. Պոլսից, օգոստոսի 27 և 28-ից հետեւեալ ման-

սկսեց իր խօսքը և գիշերը մինչև լոյս ասում էր, համոզում.

—Ա՛յթը կանայի բան է... Իսկ կինը չէ կառող աշխարհի տէրը լինել։ Ա՛յթը չէ քեզ համար այնքան հարստութիւն դիզել։

Գիշերը մինչև լոյս զրնգում էր ոսկին, իսկ արծաթը ըջընում էր աղբիւրի նման։ Եւ էլ շատ պատմութիւններ եղան։ Եկան ամբողջ ընտանիքներ, ամբողջ գիւղեր։ Եկաւ քահանան, նրա պատարագը յաւիտեան կիսատ էր մնացել, որովհետև նրան իջեցրել էին սեղանից, իսկ նրա տեղը չուն էին կանգնեցրել։ Ծերեր արդէն մի ոտը գերեզման տարած մի դառաւ մեալ նահապետ, բաց աչքով տեսել էր իր տան մոխիրները։ Կրակոտ տղամարդը ոռնում էր նրա աչքի առաջ բռնաբարել էին կնոջն ու մանկահասակ աղկան։

Բոլոր պատմութիւնները ինձանից մի պահանջէ։ Աշխարհիս վրա ոչ ծովը յօժարվեց թափաք դառնալ, ոչ երկիրը—թուղթ, որպէս զի կարելի լինէր բոլոր անցքերը գրել։ Մեծ մասը մոռացվել է... Բայց դուք այն հաւանքեք, թէ քանի քանի ցնցումներ գործած կը լինի վաճառականի արկին կայքած փոքրիկ ու վտիտ սիրտը։ Չէ որ նա լսեց բոլոր պատմութիւնները... Այ՛ն, խեղճ շատ էր թուլ,—եթէ ոչ, պիտի հրաբուլիս դառնար...

Օրեր, շաբաթներ անցան, պատմութիւնները

բամանակներն այն խառնակութիւններն մա-
սին, որոնք սկսեցին օգոստոսի 26-ին կէսօրից
յետոյ:

«Այն ժամանակ, երբ դիպլոմատիան արդէն հա-
մարեա հասնում էր իր նպատակին կրեաական
հարցը կարգադրելու գործում, և երբ յարաբե-
րութիւնները թիւրքերի և հայերի մէջ սկսեցին
նկատելի կերպով լաւանալ, ֆանատիկոս յեղա-
փոխականներն մի խումբ աշխատեց փչացնել
գրութիւնը:

«Օգոստոսի 25-ին հայ յեղափոխականները, ո-
րոնք անուանում են իրանց «հայ հայրենասիրա-
կան զաչնակցութիւն», ուղարկեցին ղեկավարա-
նները և պալատը յիշատակագիր, որի մէջ հայե-
րի գրութիւնը անտանելի են անուանում և պա-
հանջում են թէֆորմներն մտցնելը: Որպէս զի
կարողանան ուշադրութիւն դարձնել տալ այդ
գոյականներն վրա, այդ յեղափոխականները որո-
շեցին գրաւել օսմանն անհնար, ղեկավար նրա
ներքնայարկում ղինամիտային ուսմանը և ապա
սպառնալ օրը թողնել շինութիւնը նրա մէջ
գտնվող բոլոր հարստութիւններով, եթէ իրանց
պահանջները չը կատարեն: Այդ ծրագիրը գրուի
բերելիս 30-ից մինչև 40 հայ յեղափոխականներ
օգոստոսի 14-ին կէսօրից յետոյ երկու-երկու և
երեք-երեք հոգով գնացին բանկը և նստեցին ա-
ռաջուց պայմանաւորված տեղերում: Մօտ տասն-
երկու և կէս ժամին ինչ որ մշակներ բերեցին
տօսարկներ փողով, ինչպէս կանոնում էին բանկի
պաշտօնեաները, բայց իսկապէս այդ տօսարկ-
ներում ուսմանը էին շուտով դրանից յետոյ,
տուած նշանի համաձայն, դատարկները թէլօլ-
վէրներն հարուածներով սպանեցին բանկի շի-
նութեան մէջ գտնվող ժանդարմներին և զոհա-
պաններին՝ բանկի մուտքի մօտ, փակեցին և
բարրիկադներ սարքեցին զոհերի մօտ և ապա
բանկի զինարար զաչնակցութիւն գեղեցիկ մի քանի
ուսմանը՝ ծառայողներին վախեցնելու համար,
որոնք սարսափով սկսեցին փախչել: Նրանցից
չատերին աջողկեց փախչել անհրաժեշտ, բայց
բանկի վարչութեան երկու անդամներ և մօտ 80 ծա-
ռայողներ չը կարողացան հեռանալ և մնացին
որպէս պատանդ յեղափոխականներին մօտ, որոնց
կարծես թէ հրաշքով աշողով էր ներքնայար-
կում գնել կէս պուրը դիմաւոր և մարդ կանգ-
նեցին: Երանայարկով պաշկեցնել նրան տուած
նշանի համաձայն: Բանկի դիրեկտոր անգլիացի
սըր Էդվարդ Վինցէնտին և վարչութեան ուրիշ
անդամներին աշողկեց փախչել և ազատվել:

«Յեղափոխականները այդ միջոցին բարձրացին
բանկի տանիքը և այդ տեղից կրակ էին անում
և ուսմանը էին արձակում ղինաւորների վրա, ա-
մեն անգամ, երբ նրանք մօտենում էին բանկի
մուտքին:

«Այդ մի և նոյն ժամանակ Կ. Պոլսի շատ տե-
ղերում յեղափոխականները կազմակերպել էին
անկարգութիւններ և կրակ էին անում ատրճա-
նակներից թիւրքաց զօրքի վրա և ուսմանը էին
զցում: Այդ բանը անմիջապէս վրէժնորոշեցին

հաղի հասան վերջին: Եւ վերջին խօսքը պատ-
կանում էր մի խումբ կանանց:

— Կուրս անհաւասար էր, թէ և մենք էլ մեր
տղամարդկանց հետ էինք: Մեր ղեկները վերջա-
ցել էին: Յանկարծ նկատեցինք, որ այլ ևս տղա-
մարդ չը կայ, որին հարկաւոր լինէր մեր օգնու-
թիւնը. ամենքը ստացել էին փառաւոր մահ:
Քիչամիջին գալիս էր: Մեր ուխտը կատարվում
էր. պատերազմի աւար գոհանալ չը կար մեզ
համար: Մենք չարէշար բարձրացանք մեր մեծ
ժայռի գլուխը և այնտեղից չարէշար ցած զոր-
վեցանք: Մեզ հետ են մեր երեխաները...

Տիրեց լուռութիւն: Հսկայ ժայռը խորատուգլած
էր մտքերի մէջ: Նրա կրծքի տակ աւելի և աւել-
ի յուսահատական էր դառնում երկու մասերի
յստառ մրցութիւնը: Վաճառականի արկղը իր
ասածներից ոչինչ զիջել չէր ուզում: Նա ըս-
պառնում էր միտա, գուշակում էր, որ ինքը ա-
մենքից յետ կը մնայ, և այն ժամանակ նորին
ծովային մեծութեան թաղաւորութեան մէջ ե-
րևան կը գայ այսպիսի մի տարօրինակ, դեռ չե-
ղած երեւոյթ, վաճառականի արկղը մոռացված,
իսկ լալկան սիրտը թաղաւորական գահի վրա...

Եւ իդուր էր աշխատում վախ սիրտը գոնէ
մի քիչ մեղմացնել իր անողորմ ընկերի խստու-
թիւնը: Նա եղբուք էր, հաւատարմութիւն էր. նա
խոստանում էր այնուհետև հնազանդ մնալ, լուռ
և անգործ լինել: Արկղը չարունակ յամառ է ե-

տալ բերեց մահաւատականների կողմից: Հաւաք-
վեցին բազմաթիւ մահաւատականներ, որոնք փայ-
տերով և զաչնակներով յարձակեցին հանդիպած
բոլոր հայերի վրա և սկսեցին խփել, չը զանա-
գանելով անմեղին և մեղաւորին: Ամբողջ Կ. Պոլ-
սում սարսափ տիրեց: Երանց գրասենեակնե-
րում գտնվող անձինք վախկեցին և չէին հա-
մարձակում զուրա գալ, տուն գնալու համար:
Բիրտանական պօստատան գրասենեակի պաշ-
տօնեաները մի քանի ժամ բանտարկվածի պէս
էին: Ինչ վերաբերում է անկարգութիւնների նը-
պատակին, այդ կարելի է տեսնել Բէյութի գոր-
ծակալութեան հետեւալ տղերից.

«Սըր Էդվարդ Վինցէնտ և պ. Մաքսիմով, վե-
րադաւանալով իրենց կեանքից, երկար ժամանակ
բանակցութիւններ էին անում յեղափոխականնե-
րի պարագլուխների հետ, որոնք խօսում էին
ատրճանակները ձեռքին: Այդ պարագլուխները
յիշեցրել են պ. Վինցէնտին, որ նրանք իրանց
ձեռքումն ունեն իրեն պատանդներ բանկի վար-
չութեան երկու անդամներին և շատ ծառայող-
ներին: Նրանք յայտնեցին, թէ գրաւել են բան-
կը ցոյց անելու նպատակով ոչ թէ թիւրքերի և
բանկի, այլ միայն եւրօպական պետութիւնների
դէմ, որոնք երեսի վրա են ձգել հայերին:»

ՏԵՂԱՊԱՆԻ ԲԱՐՈՒՊՈՒԽՄԵՆՈՍ ԾՐԱՐԵԱԿԱՆԸ

(Որ օգոստոսի 4-ի, կիրակի օր, կարգադրուեցաւ
Կ. Պոլսի հայ կեդրեցիկներին մէջ)

«Գերազատի...
«Եւ Մեծ Ատենայեւ թաղական խորհրդոյ...
«Առժամանակեայ խառն ժողովոյ այս օրուան
նստին մէջ տրուած որոշման համաձայն կարեւոր
դատեցիք հաղորդել ձեզ այն միտքներով, որ
յուստառ խօսքերը, որք մեր օգոստոսական կայ-
սեր շրթներէնք ելնալով՝ հաղորդուեցան մեզ,
երբ գացած էինք ի կայսերական պալատ, յոտս
զահայեց նորին վեհափառութեան մատուցանե-
լու մեր չորհրդակալին՝ տեղապահական պաշտո-
նին հաստատութեանն առթիւ:

«Ահաւաստիկ նորին վեհափառութեան խօսքերն,
«Հայերի ու իսլամները արժանապիշատակ սուլ-
թան Օսմանի օրէն ի վեր իրերայ հետ իրել եղ-
բայր կենակցել էին, այս վերջին ատեններս ո
և է կերպով անոնց մէջ այն աստիճան ցրտու-
թիւն գոյացաւ որ ինձ մեծ վիշտ պատճառեց:
Վերջին ընտրութեամբ հայոց ազգը ապագու-
ցած է թէ չար դիտաւորութիւն մը չէ ունեցած:
Կը շնորհաւորեմ նորընտիր տեղապահը. թող
ջանայ հայոց և իսլամաց մէջ վաղեմի սէրն ու
համերակշխութիւնը վերահաստատելու, վաճաղի
երկուքն ալ իմ դաւաններս են: Հայոց ազգը
թող վստահ լինի որ իմ կայսերական ակնարկս
միշտ պիտի տարածի իր վրա: Գիտէ ինք (տե-
ղապահը) թէ ինչ եղանակաւ պիտի կատարէ իր
պարտականութիւնը:

«Կը տեսնէր որ նորին կայսերական վեհափա-
ղիւ ինքնատէր: Մահվան և կեանքի խնդիր էր
տեսնում իր առաջ: Ինչպէս... զիջումներ անել,
չահի հրապարակներ թողնել ձեռքից... Լուել և
համբերել, որ ուրիշները խառնվեն իր հաշիւնե-
րի մէջ... Այդ անկարելի է, անկարելի...

Նա կատաղեց. կատաղեցին և ոսկին ու ար-
ծածածը: Նրանց աղմուկը, իրարանցում մի քաղցր
զօրոց տարաբան հակա ժայռի մէջ: Եւ կատար-
վեց այն, ինչ որ պիտի փայտար: Ժայռը ըզ-
գաց իր թուրութիւնը. նա յայտնարկում էր,
անձնատուր էր լինում: Վճռական րօպէն էր:

— Ամօթ է... վերջին անգամ կանչեց փաղրիկ
ու վախ սիրտը:

Բայց նրա ձայնը հաղի էր լսվում, կարծես
գալիս էր մի անպատակ ձորից: Արկղը բռնեց
կրծքի տակ եղած բոլոր տարածութիւնը, և ա-
սեց հայրադարձեալ:

— Եւ էլ կարող եմ ըս լեզուով խօսել...
Վճե՛ր բոլորովին դադարեց: Կարմիր գետը
սպասում էր, և մի սիրուն առաւօտ, լուսաբա-
ցին, նկատեց, որ հսկայ ժայռը ուղղում է խօսել:

— Դա մի ցաւալի, շատ ցաւալի անբարոյե-
թիւն էր, ասեց ժայռը: — Եւ ուրիշ կերպ չէր
կարող լինել. եթէ սաստիկ արժարժված բոցերի
մօտ գտնվում են շատ չոր ու դիրաւալաւ փայ-
տեր, հրդեհը անխուսափելի է: Համալիրաբային
դահճապետը չէր կարող այդ հրդեհի առաջն առ-
նել. բայց մեղադրել, թէ նա է արել ամեն ինչ,

ու թիւնը կը բարեհաճէ յիշել իւր վաղեմի հայ
ժողովուրդն՝ որ այնչափ դարերէ ի վեր սրտա-
գին փարած կը գտնուի օսմանեան դահուն:
Պատրաստ եմք յաւելուլ որ կայսերական կառա-
վարութիւնը՝ թարգման նորին վեհափառութեան
այն թանկագին զգացմանց՝ փոխադրած է բացո-
րոյ հրահանգներ ուղղել առ գաւառական իշխա-
նութիւնս, որպէս զի ընեն, ինչ որ անկէ իրենց՝
վերահաստատելու համար ժողովրդեան զանազան
դասերուն և ի մասնաւորի իսլամաց և հայոց մէջ
վաղեմի վստահութիւնն, և բաւաւալու այն ամէն
արգելքներն որ ցարդ խալան ելան երկրագոր-
ծական, վաճառականական և առեւտրական գոր-
ծառնութեանց և միով բանիւ ապահովելու ամե-
նուն օրինաց պաշտպանութիւնն և կայսերական
իշխանութեանց հոգածութիւնն:

«Հետեւաբար կաղաչեմք որ թէ՛ ձեր և թէ՛ ձեր
իրաւասութեան երկարակեալ եկեղեցեաց մէջ ըն-
թեւեւութեւ մեր չըբարեբաղանքն, որպէս զի բարձ-
րաձայն հուշակոյն նորին կայսերական վեհա-
փառութեան այս աւետարտ խօսքերն, և միտն-
գամայն իւրաքանչիւր որ ամէն պարագայի մէջ
մեր նախահարց օրինակին հետեւելով ի գործ դնէ
ամէն նախազգիւ միջոցներ՝ որք կը ծառայեն
տէրութեան վստահութիւնն անխախտ պահելու:
զի այնու միայն կարելի է իսլամ ժողովրդեան
հետ հաստատել եղբայրական յարաբերութիւն-
ներ և ընդունել կայսերական իշխանութեանն
ցաւոյց դեռն ու դարմանը, ղիմելով անոր բարձ-
րագոյն խնամոց:»

Մնամք ազօթարար
Պատրիարքական տեղապահ
Բարթոլոմէոս եպ.

Պատրիարքարան հայոց
Կ. Պոլս
Համար 5

ՀԵՌԱՊՈՐՏՆԵՐ ՌՈՒՍԱՅ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

(Մայրաքաղաքներէ լրագրներէն առնված)

Ֆիւլի պօլսօլ, 20 օգոստոսի: Կ. Պոլսից ե-
կած տեղեկութիւններին նայելով, երէկ Պերալի
մի տնից դուրս գլխած մի ծրար, որ սխալմամբ
ուսման տեղ էին ընդունել, սարսափ առաջ բե-
րեց: Այդ տան հայ ընտանիքներ իսկոյն կայա-
նաւորվեցին: Ղալթիթայում, երէկ առաւօտեան,
նոյնպէս տիրում էր մեծ յուզումներ այն պատ-
ճառով, որ ոստիկանութիւնը, մինչև այժմ ան-
յայտ պատճառներով, հրացաններ էր արձակում:
Հայերի բազմաթիւ կայանաւորութիւնները շա-
րունակվեցին և երէկ: Գրեթէ ամեն տեղ բացա-
կայ են իրեն պահապան և սպասաւոր ծառայող
հայերը. բազմաթիւ հայ զինվորականներ և հա-
մալներ կամ սպանված են, կամ կալանաւորված:
Նրանց տեղը թիւրքերն են բռնել: Հայերի դիակ-
ները, տեղներով ծածկված, տարվում էին հան-
րային ֆորդօններով: Ամենից շատ մոլեղնու-
թիւն էր գործում թիւրք խառն խառ-Գիւղի
հայոց թաղում, որտեղ մինչև անգամ կանանց և
երեխաներին չը խնայեցին: Այն լուրը, թէ դո-

բողորովին անկարելի է: Նա հասկացող, լուսա-
ւորված պետ է. եթէ կան մեղաւորներ, զրանք
նրա ստորադրեալներն են, բողորովին փչացած,
անխիղճ մարդիկ: Պէտք է դահճապետին ժամա-
նակ տալ, որ նա փոխէ այդ անպիտաններին:
Մի քանի ժամանակ առաջ ես խիստ խօսեցի
դահճապետի մասին, ամբողջ աշխարհի առաջ
սպառնալիքներ կարգային, այնպէս որ նորին
դահճապետական վեհութիւնը կատարեց մի չը
տեսնված բան. մի ինքնազիւր նամակ ուղարկեց
ինձ և հաւատացրեց, որ ես սխալված եմ: Պէտք
է հաւատալ նրան...

— Ինչպէս... հաւատալ... Իսկ այս գետը...
կանչեցին մի քանի ձայներ այս ու այն կողմից:
Հսկայ ժայռը արտասանեց.

— Նորին ծովային մեծութեան չահեր...
Ձայները լռեցին: Իսկ կարմիր գետը գոռաց.

— Քո արտասանած սպառնական խօսքերն էին
պատճառ, որ ես այսպիսի գետ դարձայ: Ես քո
ձեռքի գործն եմ: Ինչու էիր այնպէս խօսում...

— Ես ուրիշ միտք չեմ ունեցել... Հէնց այն-
պէս, խօսեցր էին, դուրս թռան բերանիցս...
բայց ես չեմ ասել, թէ ձեզ կօգնեմ:

— Միտ է, գոռաց գետը:
Մի ինչ որ կարեւորագուստ հրամանով, ժայռի
առաջ, հրդեհ տառերով, արձանացան նրա ար-
տասանած խօսքերը: Բայց ոչինչ: Ամեն ինչ
փոխվում էր արագ կերպով. ժայռը հրաման ար-

հերի թիւը այստեղ 3,000 է, անկասկած, չափա-
ղանցրած է, բայց անուշտ, մի քանի հարիւր զո-
հեր կան:

Ֆիւլի պօլսօլ, 21 օգոստոսի: Կ. Պոլսից
եկած լուրերին նայելով, օգոստոսի 19-ին, իշ-
դիւ-կեօսկում տիրող այն կարծիքի հիման վրա,
որ իբր թէ եւրօպական ղեկավարները մտադիր
չեն սովորութեան համաձայն լուսավառել իրանց
ընկաւարները: Բայց, Գարեշուս և Տէրապիա-
յում, ցաւալի ղէպերի պատճառով, նրանց մօտ
ուղարկվեց մի բարձրադասիւն պաշտօնեայ պա-
հանջելով, որ ղեկավարական պալատները լուսա-
վառվեն, որովհետեւ, հակառակ ղէպերում, սուլ-
թանը կընդունի այդ իբրեւ ցոյց իր դէմ: Անկար-
գութիւնների դէմ արտապարզ ղինաւորական մի-
ջոցներ են ձեռք առնված:

Ֆիւլի պօլսօլ, 21 օգոստոսի: Կ. Պոլսից
ստացված տեղեկութիւնները հաղորդում են, որ
երէկվայ լուսավառութիւնը (սուլթանի դահլիճա-
լութեան տարեգարծի առթիւ) առաջվայ տարի-
ներէից վատ էր. բացի նրանից որ հրաւառութիւն
չը կար, փողոցներում էլ երթնակութիւնը անը-
չան էր: Մինչև անգամ թիւրքերից չատերը չէին
լուսավառել իրանց տները, ի նկատի ունենալով
բաղադի ցաւալի վիճակը: Նոյնպէս և ղեկավա-
նաւորները չը կատարեցին լուսավառութեան վե-
րաբերեալ պահանջը, հիմնվելով այն բանի վրա,
որ լուսավառութիւնը ոչ միջոցային, ոչ բա-
ղաբալարական և ոչ էլ բարեկամական պարտա-
ւորութիւն չէ և անյարմար է այդ անել տեղի ու-
նեցած ցաւալի ղէպերից յետոյ: Սովորական
շնորհաւորութիւնների ժամանակ բոլոր թարգ-
մանները ցաւակցութիւն յայտնեցին պատահածի
մասին:

Թիւրքական աղբիւրներին նայելով, 1,500
քիւրք բանաւորներ և համալններ, որոնք մասնակ-
ցել են վերջին անկարգութիւններին, բանտարկ-
ված են նոր անկարգութիւնների առաջն առնե-
լու համար:

Կ. Պոլսի, 21 օգոստոսի: Երէկ ղեկավարական
ժողովը զբաղվեց ընկելով Բ. Գրան յայտարա-
րութիւնը այն մասին, որ իբր հայերը օգուտ
են քաղում օտարազգիներին աների պատուհան-
ներից ուսմանը հետեւելու և կրակ անելու համար:
Գեապանները հրահանգներ տուեցին հիւպատոս-
ներին այն խողարկութիւններին մասին, որոնք
պէտք է կատարվեն այդ տներում՝ թիւրքաց իշ-
խանութեան պահանջով, իբրեւ բացառութիւն,
հիւպատոսների պատուիրակների ձեռնով, և գրառ-
ված ղէպը կամ հրահանգները իշխանութիւննե-
րին յանձնելու մասին: Հիւպատոսարանների պա-
տուիրակներին է թողված որոշել, թէ արդեօք
այդ տներն մէջ գտնված մարդկանցից որ և է
մէկին թիւրքաց իշխանութեան պէտք է յանձնել
բանտարկելու համար, թէ ոչ:

Կ. Պոլսի, 21 օգոստոսի: Բոլոր հիւպատո-
սարաններում ստացվում են խնդրագրեր, կերա-
կուր հայթայթելու այն հայ պահապաններին, ո-
րոնք փակված են վաճառատներում և ազատե-

ծակեց նորից բարեկամութիւն անել դահճապե-
տի հետ: Վաճառականի ակզը «կեցցէ՛» կանչեց
և իսկոյն իր ոսկէ հրեշտակներն ուղարկեց ղէպի
այն կողմերը:

— Գու խաղում էիր մեզ հետ, նորից գոռաց
գետը: Հաղաբաւոր այրինք, հաղաբաւոր որբեր
թափառում են դաշտերում... Այդ քո խաղն է...

— Արիւնքերն ու որբերն մի կտոր հաց կը
տանք... Բայց դուք չոր ու դիրաւալաւ փայտեր
էիք կրակի մօտ...

— Դու արժարձեցիր կրակը...
— Ես իմ չահն էի որոնում, և դուայ: Այժմ գործ
չունեմ. իմ խօսքերը դատարկ բաներ էին...

Գրանից հեռու գնալ չէր կարելի: Այլ ևս չը
դիմացաւ գետը: Մի ահաւելի մահչոց բարձրա-
ցրեց և սկսեց արագ չորանալ, ոչնչացաւ: Նրա
նից մնաց արեւնոտ տառերով գծադրված մի
այսպիսի արձանագրութիւն.

«Այն, ինչ որ չը կարողացաւ անել աշխարհի
վրա ոչ մի դահիճ, ոչ մի գաղան, ոչ մի ազ-
ուաւ և ոչ մի վիշապ, արաւ միայն անամօթու-
թիւնը...»

Գետը դրանով իր ճանապարհորդութեան պատ-
մութիւնն էր անում:

Ասում են, այդ արձանագրութիւնը այժմ էլ
կայ այնտեղ, հսկայ ժայռի վրա...

Типографія Канцел. Главн.нач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.